

Projecttitel

3.2 Agroforestry Brabant en Gelderland

Auteurs

Piet Rombouts

Organisatie

Stichting Agroforestry Zuid Nederland

Datum

30 april 2020

1 Achtergrond en doel

1.1 Agroforestry als oplossingsrichting

Agroforestry kan erg interessant zijn voor de landbouw; met name vanuit het oogpunt van een stabielere en hogere productie. Bovendien kan agroforestry veel koolstof vastleggen; ongeveer 6 ton/hect/jaar (zie <http://carbonfarmingsolution.com/carbon-sequestration-rates-and-stocks>). Daarmee heeft de landbouw een zeer grote potentie aan het oplossen van het klimaatprobleem.

1.2 Nieuwe toekomst voor bomen in landschap.

“We moeten (weer) toe naar situatie dat landschapselementen geen overblijfselen zijn uit een ver verleden, maar onderdeel zijn van een levend landschap en van waarde zijn voor economische activiteiten. Als landschapselementen weer een belangrijke rol krijgen in de bedrijfsvoering, worden ze ook als waardevol ervaren. Het is voor de lange termijn niet wenselijk dat beheer en ontwikkeling van landschapselementen volledig afhankelijk is van subsidie. Dit wordt gezien!

Voor de financiering wil het Rijk zich inzetten om mogelijkheden te bieden in het nieuwe Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Ter overbrugging wil het Rijk financieel bijdragen via een op te stellen subsidieregeling voor bomen, houtige landschapselementen en Agroforestry op landbouwbedrijven”. Uit de Nationale bosstrategie.

2. Methode en opzet

2.1. Doel

Het eerste doel van KE2019 – project 3.5 was om in Brabant opnieuw 25 hectaren aan te planten waarvan 10 hectare agroforestry met populieren.

Het tweede doel is om de in Brabant opgedane ervaring te benutten om ook in Gelderland een afzonderlijk en eigenstandig agroforestry netwerk op te zetten. Hierin zal worden samengewerkt met de Toekomstboeren (organisatie van jonge boeren). Er zullen daar dus eigen initiatiefnemers en trekkers worden gemobiliseerd. Dit zal worden ondersteund door het reserveren van fondsen voor de eerste 5 hectare aanplant in Gelderland.

Hiermee wordt ervaring opgedaan om na 2019 in de overige provincies agroforestry netwerken te kunnen 'uitrollen'.

In een vroeg stadium is aan de projectleiding van het Actieplan Bos en Hout gecommuniceerd dat de Populierenstichting haar voorgenomen medewerking niet kon waarmaken en dat de beschikbare fondsen en te realiseren hectaren zouden worden overgeheveld naar het algemene agroforestry plan. Omdat kosten van beplanten hectare populierenweide duidelijk lager zijn dan bijvoorbeeld met noten of kastanjes is het te realiseren resultaat aangepast van 25 naar 22,5 hectare.

3. Resultaat

Noord-brabant

Vanuit het Agroforestry Netwerk Brabant zijn aan het begin van afgelopen winter (weer) bedrijfsplannen opgesteld voor bedrijven die aan de slag willen met agroforestry. Het Actieplan Bos en Hout bood deze bedrijven de mogelijkheid om de plannen direct te realiseren.

Met hulp van KE2019 is bredere steun ontstaan om agroforestry in te passen in de bedrijfsvoering; daarmee zijn praktijk- en demo-locaties op gewone landbouwpercelen ingeplant. Dit is mede dankzij de brede publicitaire steun voor het planten van bomen in het kader van de klimaat- en stikstof problematiek. Agroforestry is meer geaccepteerd zijn als een vruchtbare manier om koolstof vast te leggen en duurzame landbouw.

Concreet resultaat; in winter 2019- 2020 zijn 23 hectare agroforestry gerealiseerd. In bijlage 1 staan oppervlakten en perceelsnummers aangegeven

Gelderland

In Gelderland is de respons op het vormen van een agroforestry netwerk erg positief gebleken. Na opdrachtverlening is contact opgenomen met verschillende personen en bedrijven in Gelderland om de belangstelling te polsen. Ook is al vroeg contact opgenomen met mogelijke financiers van een vervolgproject om de kansen op een doorstart te kunnen inschatten. Beide waren positief.

Geïnteresseerde bedrijven en landgoederen; een twintigtal bedrijven, een zestal landgoederen en een tiental organisaties hebben interesse getoond om actief betrokken te geraken bij opzet en uitvoer van het Agroforestry netwerk Gelderland. Zie bijlage 2 voor contacten.

Er zijn 2 bijeenkomsten gehouden in Gelderland. Zie verslag eerste bijeenkomst in bijlage 2. Tijdens de tweede bijeenkomst stond het ontwerpen van agroforestry systemen centraal. Tevens hebben de 4 bedrijven die al bomen hadden aangeplant in het kader van het Actieplan Bos en Hout verteld over hun ervaringen en heeft de notenvereniging verteld over de wijze waarop zij bedrijven kunnen ondersteunen. Tijdens deze bijeenkomst waren naast de inleiders een tiental personen aanwezig.

De tijdens deze bijeenkomsten naar voren gebrachte prioriteiten, suggesties en plannen zijn opgenomen in het concept projectvoorstel "Agroforestry Gelderland".

Wat betreft mogelijke financiers is er contact geweest met de 3 waterschappen maar vooral met de provincie Gelderland. Daar heeft 2 x overleg mee plaats gevonden, is het projectvoorstel besproken en zij hebben agroforestry opgenomen in hun nieuwe dit najaar te presenteren beleidsplan (mede in kader stikstof problematiek).

De ervaringen van eerder jaren in Brabant zijn toegepast in Gelderland waar daardoor daarmee een vergelijkbaar draagvlak is gecreëerd onder boeren en beleidsmakers voor toepassing agroforestry.

Concreet resultaat;

- Organisatie Agroforestry netwerk Gelderland
- Aanplant 6 hectare agroforestry (1 extra).
- Voorbereiding projectvoorstel "Agroforestry Gelderland".
- Draagvlak voor financiering van vervolgtraject

4. Conclusie/implicaties en vervolg

4.1. Conclusies

Netwerk-vorming. De nieuwe ervaringen in Gelderland en de eerdere ervaringen in Brabant leren dat netwerkvorming juist in een eerste fase zeer stimulerend werkt. Eerste kennis making met het concept en het uitwisselen van ervaringen werken versterkend op het vertrouwen dat agroforestry een mogelijk ontwikkelingsrichting kan zijn. Vooral in de fase dat geïnteresseerden nog nauwelijks een idee hebben waar ze gelijk gestemden kunnen vinden en/of ze kennis en ervaringen kunnen opdoen.

Fasen in transitie naar agroforestry

- Kennismaking en netwerkvorming
- Vergaren kennis en ervaring en planvorming.
- Aanleg van agroforestry percelen
- Organisatieversterking te behoeve van afzet

Transitie-kosten. Het beschikbaar stellen van budgetten om bomen aan te kunnen planten werkt voor boeren erg stimulerend. Vaak wordt onderschat welke transitiekosten gepaard gaan met de introductie van agroforestry binnen een gangbaar landbouw systeem. Het gaat niet alleen om de aanschaf van de bomen maar veel meer aspecten spelen een rol; kennis, mechanisatie, vermarkting producten, inpassing in bedrijfsvoering, beleid ten aanzien van bomen, etc. Dit geeft onzekerheden en risico's. De ondersteuning die men ontvangt werkt als financiering van onrendabele start kosten maar ook als een katalysator die verder gaat dan het puur financiële (draagvlak, medeverantwoordelijkheid).

Bos-strategie. Agroforestry kan bijdragen aan de herwaardering van de waarden van bomen (buiten het bos). Met name de gebruikswaarde van bomen stijgt binnen de agrarische gebieden (veruit het grootste deel van Nederland). Maar ook de relationale waarde stijgt; bomen krijgen een nieuwe positie binnen het cultuurlandschap en binnen ons voedselpatroon. Binnen Universiteit van Utrecht wordt hier onderzoek naar gedaan.

De invalshoek om te komen tot agroforestry is tot nu toe erg agrarisch geweest. Het perspectief van agroforestry in het kader van de (nationale en provinciale) bosstrategie is nog onderbelicht. Nader onderzoek naar de waarden en resultaten van agroforestry is wenselijk.

4.2 Vervolg

Uitbouw netwerken. Gezien de rol die netwerken met name spelen in de opstartfase lijkt het zeer raadzaam om ook in andere provincies netwerken van boeren en andere betrokkenen op te zetten.

Ontwikkeling van de kringloop landbouw en/of gebiedsgerichte aanpak stikstof. Bomen functioneren als mineralenpomp; de halen die vanuit diepere grondlagen nutriënten (weer) naar boven en staan die in de vorm van bladeren weer af aan de vruchtbare bovenlaag van de bodem waardoor deze weer in de kringloop van de landbouw terecht komen. Bovendien dragen zij bij, via hun afstervende bladeren en wortels, aan het opbouwen van het organische stof gehalte en bodemleven van de bodem. Bomen dragen daarmee bij aan het herstel van kringlopen in de landbouw. Door dit gebiedsgericht op te pakken kunnen systemen als agroforestry gericht worden gestimuleerd en ingepast in zowel bos- als landbouw.

Onderzoek diensten agroforestry. Wat kan de rol en potentie zijn van agroforestry bij planten bomen (vastleggen CO₂), landschapsvorming en andere maatschappelijke vragen (biodiversiteit, waterhuishouding, etc.). Incl. kosten en baten in vergelijking met andere systemen. Kan agroforestry deze doelen realiseren tegen lagere kosten in vergelijking met bijvoorbeeld multifunctioneel bos? Met name in bebouwde omgeving. Universiteit Utrecht heeft een voor-onderzoek inmiddels opgestart

Onderzoek inzet hout in circulaire economie. De waardering van hout is mede afhankelijk van de mate van inzet van hout in de circulaire economie. Kunnen we lokale houtproductie vanuit agroforestry systemen inzetten voor de lokale (circulaire) bebouwde omgeving en zo ja hoe? Wat zijn dan potentieel de beste circulaire toepassingen. Wat zijn daarbij de belangrijkste drivers & barrières (zowel technologisch, sociaal, juridisch, als op beleidsniveau) voor het slagen deze vorm van lokale houtproductie? Het zou namelijk goed zijn als ook woningbouw gekoppeld wordt aan agroforestry om hier een breed draagvlak te creëren voor financiering door derden. Bijvoorbeeld door gemeenten een intentieverklaring te laten tekenen dat zij bomen na een x aantal jaar opkopen om het hout te gebruiken in een duurzaam woningbouwproject. Of ter vervanging van het hout wat in een dergelijk circulair project is gebruikt. Universiteit Utrecht heeft hier inmiddels ook een voor-onderzoek voor opgestart.

Annex 1. Bijv kaarten van beplantingen

Naam		Woonplaats	Oppervl akte	Bo men	Bed rag	Perceelsnumme rs
Brabant						
Fam de Kort		Hilvarenbeek	2	100	4000	HVR00 P. nr. 1702 en 1658
Keijzers		Liessel	2	99	4000	254 Liessel
Jan vd Broek	Het Schop	Hilvarenbeek	1	50	2000	HVR00 sectie P perc.nr. 2728
Manders		Odiliapeel	2	100	4000	2904 sectie D6 van Uden
A van de Hoek Aldo		Dongen	4	200	8000	DGNOI Sectie N nr. 1185
R Puyenbroek		Moergestel	1	66	2000	Donkhorst 8 Moergestel
Piet Hermus		Zevenbergshenh oek	4	5000	4000	Hooge en Lage Zwaluwe L440
Marco van Liere		Hilvarenbeek	4	404	8000	HVR00 sectie I. perc. nr 376.
W. vd Schoot	Steenuil	Oirschot	2	100	400	OST00 sectie L perc. nr. 248
Janine Keller		Lage Zwaluwe	1	72	2000	X:107910.020 Y:412077.940
Populieren		Haaren	1	100	1000	Diversen
Gelderland						
L. Grootveld	Nieuwe Aard	Eefde	2	216	4000	Eefde C4559
G.Koskamp	Ruimzicht	Halle	2	160	4000	kadastraal perceel AC 1633
Ank v Manen	Wittenhorst	Stokkum	1,5	88	3000	Perceelsnummer F 2701.

Annex 2. **Verslag Workshop. Agroforestry Netwerk
Gelderland.**

**Op 4 oktober j.l. om 14.00 uur
Boerderij Ruimzicht aan de Bielemansdijk 11A te Halle.**

Programma

- Welkom door gastheer Gerjo Koskamp.
- Kennismaking.
- Opening door Piet Rombouts (trekker Agroforestry Brabant en projectleider opstart Gelderland)
- Workshop agroforestry door Kees van Veluw agroforestry specialist WUR/LBI (wat is agroforestry, ontwerp en verdienmodel)
- Discussie over kansen en mogelijkheden Gelderland.

Kennismaking. Er wordt ruim de tijd genomen om kennis te maken met elkaar omdat de ontmoeting en uitwisseling van ervaringen met andere direct betrokkenen misschien wel het belangrijkste doel is van het op te richten netwerk.

Aanwezig waren:

- Wies Grootveld en Frans Kaal. Zijn samen bezig met ontwikkeling landgoed van 7 hectare in Eefde waarin agroforestry ook een plek gaat krijgen.
- Mark Dekens. Actief in tuinderij. Heeft cursus permacultuur gedaan en organiseert Ecosystem restoration camps
- Sarianne Baron. Heeft samen met vriend gemengd agrarische bedrijf in Drenthe. Willen agroforestry introduceren op bedrijf; oa schaduw voor schapen.
- Hans de Bruin. Vrijwilliger op boerderij Ruimzicht.
- Bart van de Sluit en Jacob Haalstra. Beide namens Nootsaeck; houden zich resp bezig met boomkwekerij en verdienmodel van verschillende vormen notenteelt.
- Jan Hammink. Eigenaar van landgoed T Maatje. Heeft 30 hect landbouwgrond omgezet naar natuur. Zoekt toepassing voor nog 10 hect; mogelijk agroforestry
- Pip van paddestoelen bedrijf Groene Takken. Wil daarmee hout opwaarderen. Heeft haar bedrijf deels in bos van Jan Hammink.
- Wim Hekkert uit Terwolde. Om de achteruitgang van de rentabiliteit te verbeteren en werkgelegenheid te creëren zijn 8 kleine boomgaardjes aangelegd.
- Nienke Welle. Adviseur landgoederen. Actief voor t Gelders Particulier Grondbezit.
- Kees van Veluw. Specialist agroforestry WUR en inleider deze middag.
- Syne Vonk. Pleitbezorger voor biologische landbouw en permacultuur. Actief met agroforestry in Park Lingezen.
- Clarien Klaren. Is aanwezig namens de Toekomstboeren die proberen grond beschikbaar te krijgen voor nieuwe boeren. Boom belangrijk symbool voor haar.
- Huijbert Mac uit Nijmegen. Wil agroforestry en voedselbos aanplanten.
- Gerjo Koskamp. Gastheer en mede-eigenaar boerderij Ruimzicht. Heeft afgelopen jaren houtwallen aangelegd met wilg, linde, noten en kastanje. Wil dit uitbreiden.

Er waren afmeldingen van: Lucy Afman van Waterschap Vallei en Veluwe, Pieter Rijzebol van provincie Gelderland, Michiel Bussink, Charlotte Rauwenhof, Anne Oosterbaan (notenspecialist) en Natuurmonumenten Gelderland.

Het netwerk wil andere belangstellenden, van grondeigenaren agroforestry tot verwerkers van producten, uitnodigen zich bij het netwerk aan te sluiten.

Presentatie Kees van Veluw. De PowerPoint van zijn presentatie gaat vergezeld aan dit verslag. Tijdens de presentatie komen tips voor websites en films langs;

- "Zalm voedt het bos" Youtube.
- Wood World Web over belang en leven van mycorrhiza's in bodem
- Tegenlicht. "In de ban van het bos"
- "What plants talk about"
- Website voor selectie bomen "Plants for future".

Enkele opvallende aanvullende feitjes"

- Graan gecombineerd met populieren geeft 10 % extra graan productie.
- Mensen produceren 40 Kg CO2 /dag. Om dat te compenseren heb je per persoon 500 bomen nodig.
- Kippen eten onder walnootbomen de larven van de walnootboorder op.
- Het is van groot belang om bij verplanten van walnoten de penwortel zo lang mogelijk te houden

Opzetten Agroforestry Netwerk Gelderland. Alle aanwezigen onderschrijven dat het oprichten van een agroforestry netwerk van toegevoegde waarde kan zijn;

- om structuur te geven aan de opkomende beweging om weer bomen te planten op agrarische bedrijven,
- om een aanspreek- en coördinatie punt te creëren voor mensen die belangstelling of vragen hebben of die samen willen werken,
- om kennis te ontwikkelen en uit te wisselen,
- om lokale Gelderse kennis en ervaringen te inventariseren en documenteren,
- om verdienmodellen uit te kunnen werken,
- om specifieke vragen, zoals relatie tussen bomen en bodem, aan specialisten voor te kunnen leggen,
- om ecosysteemdiensten, als versterking landschap, samen te kunnen vermarkten
- om samen projecten te ontwikkelen en financiering aan te vragen
- om gezamenlijk lokale en regionale markt te benaderen en/of arrangementen te kunnen aanbieden,
- om bedrijfsontwikkelingsplannen op te kunnen laten stellen en adviseurs in te kunnen schakelen
- om ruimtelijke plannings- en andere regelgevingsvragen m.b.t. dit nieuwe landbouwsysteem met lokale en provinciale politiek te kunnen overleggen (en om zo nodig samen een vuist te kunnen maken..)
- om voor landgoederen een apart aanpalend traject op te kunnen zetten

Gerjo, Syl, Pip, Frans en Clarien bieden aan om mee te denken aan (project-) voorstel voor vervolg. Nienke m.b.t. de landgoederen.

Er wordt gevraagd wie het netwerk in toekomst zou kunnen coördineren/ trekken. Suggesties of "sollicitaties" welkom bij Piet Rombouts

Actieplan Hout en Bos. Het doel is niet alleen om in Gelderland Agroforestry systemen op te zetten maar ook om al concreet te kunnen gaan planten komende winter (voor 1 januari). Dit kan nu financieel worden ondersteund voor de eerste 5 hectare. Belangstellenden kunnen zich melden (al is er nog maar 1 hect over...)

Dit project wordt uitgevoerd in kader Klimaatvelop 2019/ Actieplan Bos en Hout!

Aanmelden bij netwerk en informatie Piet@RomboutsAgroEco.nl of 06-15108084.